

TREMP

L'ÈPOCA FRANQUISTA

Laureà Pagarolas - Xavier Tarraubella - Jordi Uriach

TREMP

L'ÈPOCA FRANQUISTA

JORDI MIR I PARACHE / ACPJ - FONS JORDI MIR I PARACHE

 efadós[®]

 XAC Xarxa
d'Anxius
Comarcals
Anxiu Comarcal del Pallars Jussà

TREMP

L'ÈPOCA FRANQUISTA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer del 2024

© dels textos: Laureà Pagarolas i Sabaté

© dels textos: Xavier Tarraubella i Mirabet

© dels textos: Jordi Uriach i Carrera

© del pròleg: Francesc Farràs i Grau

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torrenteres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Col·laboració:

Ajuntament de Tremp

Arxiu Comarcal del Pallars Jussà

Fotografia de la coberta:

Antoni Uriach i Verdeny / Arxiu Uriach

Acrònims:

ACPJ (Arxiu Comarcal del Pallars Jussà)

BNE (Biblioteca Nacional de España)

CDMH (Centro Documental de la Memoria Histórica)

ISBN 978-84-19736-41-3

DL B-1602-2024

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Sumari

Pàg. 6

PRÒLEG

Del «Te Deum» a «Un rayo de sol»

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Retrat d'un temps d'ombres, de lluites i d'anhels

Pàg. 12

LA POLÍTICA I LES INSTITUCIONS

De la repressió a l'apertura progressiva

Pàg. 50

LES TRANSFORMACIONS URBANES

El redreçament i la modernització d'una ciutat

Pàg. 90

LA SOCIETAT I LA VIDA QUOTIDIANA

Temps de control, d'esperances i de canvis

Pàg. 184

ÍNDEX D'IMATGES

Pròleg

DEL «TE DEUM» A «UN RAYO DE SOL»

Francesc Farràs i Grau, historiador

Hi ha dues fotografies d'aquest llibre que emmarquen la llarga seqüència cronològica del franquisme. La primera imatge (pàgina 18), datada l'any 1940, ens mostra bona part de la població de Tremp assistint a una missa d'exaltació al nou règim i als principis del nacionalcatolicisme. El fotògraf capta, des d'un balcó, una població sotmesa i sense rostre. Trenta-cinc anys després, mentre Franco agonitzava, les filles dels presents a aquell acte s'exhibien, lliures i desinhibides, en un concurs de ball al Xino-Xano (pàgina 180).

Actualment, quan els descendents d'aquelles noies que ballaven a la discoteca vulguin saber com era la vida

a Tremp durant l'època franquista, hauran d'explorar aquest àlbum fotogràfic. Possiblement els sorprendrà veure com la ciutat estava dirigida per uns homes uniformats (sotana negra, camises blaves o roba militar caqui), que obligaven la gent a afilar-se (processons, seguicis, desfilades, exhibicions gimnàstiques) i que desprenien una forta olor a cera, naftalina i conyac.

També copsaran com, malgrat aquest control polític i ideològic, la societat civil, al llarg dels anys, va anar obrint esclatxes de llibertat substituint l'àguila imperial pel corder de Norit, el crit d'«Una, grande y libre» per la frase «Lava lana, seda y nylon», el retrat de Franco pel cartell de Gina Lollobrigida, les desfilades militars per les curses de bicicleta, la vestimenta endolada per la roba

estampada i el «Te Deum» per «Un rayo de sol». Uns canvis, gairebé imperceptibles, que aniran acompanyats d'un desig col·lectiu de recuperar la normalitat a través de la festa, de l'obra pública, de l'arribada del tren, de la vida al carrer, del vermut dominical, de l'associacionisme, de la cultura, de l'esport, del turisme i de les quatre grans vàlvules d'escapament de l'època: el cinema, la ràdio, el futbol i les sessions de ball.

Amb una acurada i documentada selecció de fotografies, els autors d'aquest llibre han aconseguit congelar un temps que per a la gent que el va viure està ple de claroscurs i que per als joves és pura història. A aquests darrers potser caldria explicar-los que aquell noi que desfilava pels carrers de Tremp era el padrí, i que aquella jove que jugava a futbol podria ser la seva mare.

ANTONI URIACH I VERDENY / ARXIU URIACH

Introducció

RETRAT D'UN TEMPS D'OMBRES, DE LLUITES I D'ANHELS

Laureà Pagarolas i Xavier Tarraubella, historiadors - Jordi Uriach, fotògraf

Cap altre document ens aporta una informació més viva, completa i rica de matisos sobre un període històric que la imatge. I, sens dubte, des de l'existència d'aquest registre gràfic, l'època més punyent, que més ha marcat diferents generacions i de la qual malauradament encara som hereus és la franquista. Per això, si el volum de fotografies publicat el 2021 amb el títol de *Tremp desaparegut* ens ofería un viatge en el temps i un passeig per l'espai d'una ciutat que ha estat molt transformada, aquest nou llibre vol recollir el batec de Tremp i dels trempolins durant el període de la dictadura franquista. És a dir, si

aquell primer recull gràfic tenia un caire més generalista de presentació de la població, aquest segon proposa capbussar-nos en una llarga etapa de gairebé quatre dècades, des de l'entrada de les tropes autodenominades nacionals a la ciutat el 1938 fins a la mort del dictador el 1975.

Per acomplir amb encert la tasca proposada, ens hem endinsat en els fons fotogràfics més idonis, la majoria de fotògrafs trempolins i dipositats avui a l'Arxiu Comarcal del Pallars Jussà. Així, més enllà d'alguns altres autors, en aquest llibre trobareu imatges d'Andreu Gelabert i Magret, Jordi Mir i Parache o Ricard Subirà i Hereu. Però, per al període que ens ocupa, és fonamental un altre fons fotogràfic, el d'Antoni Uriach i Verdery, que inicià la seva activitat de manera professional tot

ANTONI URIACH I VERDERY / ARXIU URIACH

VERMUTS INSTITUCIONALS

A la pàgina anterior, vermut institucional al Passeig, el dia de la Festa Major de 1969. En aquella època, era usual que l'Ajuntament n'oferís a les autoritats i als representants de les entitats locals, en aquesta ocasió coincidint amb la inauguració de les obres de nova urbanització d'alguns carrers de la ciutat.

PATRONA DE LA GUÀRDIA CIVIL

A la dreta, sortida de missa el 12 d'octubre de 1966, dia de la Verge del Pilar, patrona de la Guàrdia Civil. Aquest patronatge l'havia establert el rei Alfons XIII i era una de les festes patriòtiques que se celebraven durant l'any, destinades aleshores a recordar els fonaments històrics i ideològics del nou règim polític.

ANDREU GELABERT I MAGRET / ACPI - FONS ANDREU GELABERT I MAGRET

just al bell mig del segle, amb un primer reportatge sobre l'arribada del tren el 1950. En l'accés, la consulta i la selecció d'aquest arxiu ha estat imprescindible la col·laboració del seu fill, Jordi Uriach i Carrera, que així ha esdevingut coautor del llibre.

Amb un conjunt de gairebé cent setanta imatges de l'època, l'obra s'estructura en tres capítols. El primer fa referència a l'evolució de la vida política i institucional de la ciutat, des de l'adequació al nou règim dels primers decennis fins a la manifestació d'una apertura lenta però progressiva. El segon està dedicat a les transformacions urbanes que es produïren a Tremp, les inicials destinades a pal·liar la seva situació precària després del conflicte bèl·lic i, les posteriors, a les millores urbanístiques i a la construcció de nous equipaments i edificis singulars. I el tercer, el més extens, s'ocupa de la societat, la vida quotidiana i el cicle festiu, des dels anys d'imposició i

control fins als canvis a partir de la dècada dels seixanta, produïts per les millores econòmiques i la cada cop més forta pressió social.

Perquè, en efecte, el període franquista fou una època de contrastos i clarobscurs, de convivència no sempre reeixida i, per tant, massa sovint de confrontació entre dues realitats. D'una banda, la vida oficial, vestida d'autoritarisme i jerarquia, de pompa, d'adoctrinament i moralitat castradora. De l'altra, la vida real, farcida de desitjos de festa i progrés, d'esperances i somnis, de lluites i anhels de llibertat cada cop més manifestos. Una època no gaire llunyana, que acollí la nostra infantesa o la dels nostres pares per als que ja som més grans i el recorregut vital dels padrins dels lectors més joves. Per això, les pàgines que segueixen són el testimoni gràfic, ben sovint colpidor, d'un passat immediat que ens ha marcat com a persones i com a societat.

ANDREU GELABERT / IMAGRET / ACPI - FONS ANDREU GELABERT / IMAGRET

LA POLÍTICA I LES INSTITUCIONS

De la repressió a l'apertura progressiva

Amb l'entrada de l'exèrcit nacional a Tremp el 7 d'abril de 1938, es donà pas al nou règim franquista. De seguida es nomenà una Junta Gestora Municipal i es creà la *Jefatura Local de Falange*, òrgan encarregat del control polític i de la repressió. Durant la primera dècada, l'activitat municipal s'adreçà a l'adequació de la ciutat a la nova situació, com ara festes d'exaltació del règim, col·locació de simbologia o canvis de noms dels carrers. A partir de 1950, la vida política es normalitzà amb el retorn del consistori, que s'ocupà de millorar la ciutat en els àmbits de l'ensenyament o dels serveis públics. I des dels seixanta es respirà un ambient de certa eufòria, potenciat pel creixement econòmic i que s'expressà en accions com la Fira de Primavera, la promoció turística o la celebració del *Día de la Provincia*. Fou aleshores que s'agregaren diversos municipis del voltant i el de Tremp es convertí en el més extens del país. I també que s'iniciaren moviments clandestins d'oposició i activitats de caire cultural i cívic, reivindicatives de la identitat i de la llengua catalanes. La imatge mostra la presa de possessió del nou consistori al saló de plens de l'Ajuntament, el 1961.

AUTORIA DESCONEGUDA / BNE

OCUPACIÓ DE LA CIUTAT

El 7 d'abril de 1938, l'exèrcit nacional havia ocupat Tremp sense trobar resistència. Tot seguit, s'hi instal·laren diversos serveis militars i les tropes hi van romandre durant gairebé un any, a causa de l'estancament del front. La seva proximitat ocasionà la supeditació de la població a les necessitats del conflicte, i la

AUTORIA DESCONEGUDA / BNE

presència de l'exèrcit comportà una preponderància gairebé absoluta del poder militar sobre el civil fins al gener de 1939, poc abans del final de la guerra. Les dues imatges mostren l'entrada de tropes de relleu a la ciutat pel Passeig i la seva presència a la plaça de la Creu, el 29 de maig de 1938.